

EL DESENVOLUPAMENT DE LA PSICOPATOLOGIA INFANTIL AL SEGLE XIX

Edelmira DOMÈNECH*

RESUMEN

Este trabajo estudia el desarrollo de la psicopatología infantil a lo largo del siglo XIX; distingue tres etapas:

- 1. Contribución de los psiquiatras franceses en el campo del retraso mental (Falret, Voisin, Ferrus) y de la pedagogía del deficiente (Delasiauve, Vallée, Seguin, Bourneville).*
- 2. Diferenciación progresiva del contenido científico y aparición de capítulos de psicopatología infantil en las obras generales de psiquiatría y pediatría (GRIESINGER, 1845; WEST, 1854; MAUDSLEY, 1867).*
- 3. Publicación de los primeros textos monográficos de psicopatología infantil (FILIBILIU, 1887; EMMINGHAUS, 1887; MOREAU DE TOURS, 1888). Noticia del primer texto autóctono en la materia (VIDAL PERERA, 1907). Aparición de tesis específicas de psiquiatría infantil.*

ABSTRACT

This is a study of development of Child Psychopathology throughout the nineteenth century and covers three periods:

- 1. The contribution of french psychiatrists in the field of mental retardation (Falret, Voisin, Ferrus) and the pedagogy of deficient (Delasiauve, Vallée, Seguin, Bourneville).*

* Catedrática de Psicopatología, Departament de Psicologia de la Salut, Universitat Autònoma de Barcelona.

2. *The progressive differentiation of the scientific contents and the appearance of chapters on Child Psychopathology in the general work of Psychiatry and Peditary (GRIESINGER, 1845; WEST, 1854; MAUDSLEY, 1867).*

3. *The publication of the first monographic texts on Child Psychopathology (FILIBILIU, 1887; EMMINGHAUS, 1887; MOREAU DE TOURS, 1888). News of the first autochthonus text on the subject (VIDAL PERERA, 1907). The publication of specific theses on Child Psychiatry.*

INTRODUCCIÓ

En l'estudi dels antecedents de la psicopatologia de la infància trobem dades d'interès des de temps molt reculats. En el decurs del segle XIX, gairebé tots els aspectes de la ciència i de la tècnica van tenir un desenvolupament important. Trobem el mateix en el camp de la psicopatologia infantil. Quan comença la centúria, aquest estudi té un gruix relativament interessant, però més aviat pobre de coneixements. Quan aquesta acaba, hi ha una cristallització d'una bona part del seu contingut. Si més no, en alguns dels aspectes que permeten de considerar com a existent i consolidada una especialitat: l'existència de llibres de text específics, tesis sobre temes de l'especialitat, alguns professionals que s'hi dediquen primàriament.

Els antecedents més antics

Abans del 1800, però, ja tenim, certament, un bon gruix de dades, tot i que són relativament esparses. En tot cas no ens permeten de configurar encara un contingut homogeni.

Es troben dades d'un cert interès en textos de medicina antics, sobretot referits a una malaltia que afecta infants i grans i que tenia una gran repercussió social: l'epilèpsia. Ja en el corpus hipocràtic¹ i en escrits de Galè trobem referències concretes a casos d'epilèpsia en els nens. Els

¹ SEMELAIGNE, R., 1930, *Les pionniers de la psyquiatrie française avant et après Pinel*, Baillièrre et fils, 2 vols., París, I, pp. 52 i ss.

aforismes hipocràtics n'esmenten el pronòstic; Galè descriu el fenomen de l'aura en una observació en un nen de tretze anys².

Una segona font inicial són referències, gairebé sempre les mateixes, que es troben en llibres de malalties de nens, sobretot en els anys del Renaixement (segle XVI). Hem analitzat alguns llibres espanyols clàssics de la pediatria dels segles XVI i XVII. Els temes solen ser sempre els mateixos, diferenciats en dos sentits: les convulsions i alteracions del son. En el primer punt es tracta de l'epilèpsia i d'una forma de convulsions que en deien *mater puerorum*. En els trastorns del son trobem referències a l'insomni, que curen àdhuc amb opiacis (xarop de cascall blanc), i als terrors nocturns, els somnis que espanten.

Alguns punts més específics els trobem en l'estudi de la recuperació i tractament dels sords-muts. Aquí les dades són prou interessants i conegudes. L'escola espanyola és precursora d'aquest estudi amb l'obra de Pedro Ponce de León (1520-1584), Juan Pablo Bonet (1620), Manuel Ramírez de Carrión (1622) i Jacobo Rodríguez Pereira, del segle següent, que passà a França. L'escola francesa, iniciada en part per Pereira, nat a Extremadura, continua amb l'abat l'Epée (1712-1789) i l'abat Sicard (1742-1822), que impulsà Itard, ja en el segle XIX. En aquesta línia cal recordar també l'anglès John Bulwer (1644), l'alemany exercint a Amsterdam Jean Conrad Amman (1669-1724) i Samuel Heinicke, el cap de l'escola alemanya (1727-1790).

Un altre camp concret d'interès és el dels nens salvatges, alguns potser objecte de descripcions fantàstiques, però d'altres, pocs, relativament documentats. Recordem ara aquí, des dels nens llops llegendaris, de Hesse (1344)³, fins als nens óssos de Lituània, del segle XVII⁴ o el que vivia entre bous a Irlanda i fou ben observat i descrit per Nicolas Tulp (1672)⁵. En el segle XVIII els casos ben documentats ja són una mica més abundants. Precisament a partir d'un d'ells, el del nen salvatge de l'Aveyron, reeducat per Itard, ens introduïm en una de les línies d'interès del segle XIX: la reeducació dels retardats mentals.

Dades aïllades, des del camp mèdic, les podem trobar en l'obra de Felix Platter (1602), a Basilea, que valora alguns factors epidemiològics

² *Id.*, *ibid.*, p. 209.

³ CAMERARIUS, Phil., 1602, *Operae subscisvarum sive meditationes historicae auctiores*, Francofurti, 1, 343. (Vegeu nota 4) p. 100.

⁴ MALSON, Ll., 1964, *Les enfants sauvages, mythe et réalité*, Union Gén. Ed., Paris, reeditat el 1986, pp. 45-46 i 72-100.

⁵ *Id.*, *ibid.*, p. 46.

en la debilitat mental⁶. O alguns estudis sobre la depressió, o malenconia, amb referències infantils escasses: així en el llibre clàssic de Robert Burton (1621)⁷, o l'obra de George Baker (1755)⁸.

Les grans etapes del segle XIX

Com podem veure, ja abans del 1800 trobem un cert contingut que aquí hem esmentat de passada i sense analitzar. En el segle XIX aquest contingut s'incrementa i ja ens permet descobrir les grans línies evolutives de l'especialitat. Esmentem-les breument:

a) Com a conseqüència, sobretot, dels canvis ideològics que planteja la Revolució Francesa, hi ha un nou interès per la situació personal dels malalts mentals. Dos fets ens interessaven ara: la separació entre nens i adults i el fet que es comenci a veure la possibilitat d'intentar rehabilitar, recuperar, alguns nens. Els resultats foren pobres, però el camí ja està marcat. Aquest vessant, el de la diferenciació dels asils per a nens retardats, dominarà el panorama de l'especialitat durant tota la primera meitat de la centúria.

b) Lentament trobem una progressió en el contingut científic. Hi ha referències més nombroses en els textos (p.e., Pinel, Esquirol)⁹ i alguna petita aportació esparsa. També es valoren alguns factors educatius i socials, sovint per no metges. Recordem, ara en aquest punt, els noms d'Amariah Brigham¹⁰ o Benjamin Rush¹¹.

⁶ Felix Platter (1536-1614) fou un metge de Basilea, molt famós en el seu temps. La seva obra de 1602, *Praxeos Medicae*, és un text de medicina en tres volums, que tingué quatre edicions i fou traduït a l'anglès el 1662 (vegeu DIETHELS, O., «Switzerland», dins J.G. HOWELLS (ed.), 1975, *World History of Psychiatry*, Brunner-Mazel, Nova York, pp. 240-242).

⁷ Robert Burton (1577-1640). El títol de la seva obra és *The anatomy of melancholy, what is this. With all the kinds, causes, symptomes, prognostics and several cures of it*. Firmava amb el pseudònim Democritus Junior. Fou editada a Oxford el 1621, ed. Cripps.

⁸ George Baker (1722-1809). Vegeu VALENTIN, M., 1978, *Travail des hommes et savants oubliés*, Docis, París, p. 236. Vegeu WALDRON, H. i SOFEN, D., 1974, *Subclinical lead poisoning*, Acad. Press, Londres, pp. 6 i 169.

⁹ Vegeu FILIBILIU, 1887, *Contribution à l'étude de la folie chez les enfants*, Librairie Ollier-Henry, París, p. 9.

¹⁰ BRIGHAM, A., 1832, *Remarks on the influence of mental cultivation upon health*, Hartford, Huntington, pp. 69-74, dins R. HUNTER I MACALPINE, 1963, *Three Hundred Years of Psychiatry. 1535-1680*, Oxford Univ. Press, Londres, pp. 821-815.

¹¹ RUSH, B., 1812, *Medical inquiries and observations, upon the diseases of the*

c) El pas a la redacció de capítols específics que tracten de la patologia mental infantil en textos més extensos, bé siguin de pediatria o de psiquiatria. Recordem aquí, entre aquests darrers, els de Griesinger (1845)¹² o Maudsley (1867)¹³. I entre els de pediatria, el de Charles West (1854)¹⁴.

Ja cap a la fi de segle trobem dues línies diferencials importants: l'existència d'alguns textos específics i l'increment de tesis doctorals sobre temes de psicopatologia infantil¹⁵.

d) Les tesis sobre aquests temes esdevenen molt nombroses a partir del 1880. Les hem estudiades més a França. El primer gran tema és el de la histèria, amb la influència de l'obra de Charcot. Però també se'n troben d'altres: neurosi, epilèpsia, terrors nocturns, paràlisi general, etc.

e) Finalment cal considerar l'existència de llibres de text específics, veritables monografies sobre la totalitat de la patologia mental infantil. Pel que fa als anys del segle XIX, tenim referència, probablement incompleta, dels següents: Filibiliu (1887)¹⁶, Emminghaus (1887)¹⁷, Moreau de Tours (1888)¹⁸, Gaubert (1894)¹⁹, Ireland (1898)²⁰ i Manheimer (1899)²¹.

---

mind, Kimber i Richardson, Filadèlfia, p. 367. Reimpresa a Nova York, 1962. Fa referència a fills de malalts mentals (vegeu HUNTER i MACALPINE, pp. 663-670). Va lluitar per les reformes humanitàries a presons i escoles. El llibre de Rush fou molt conegut i pràcticament l'únic text sistematitzat de psiquiatria a Amèrica fins al 1883 (vegeu ACHENBACH, T., 1982, *Developmental Psychopathology*, Wiley and Sons, Nova York, p. 11).

¹² Griesinger dedica a patologia infantil part de la seva obra, *Psychischen Krankheiten*, 1845. Vegeu ALEXANDER, F.G. i SELENICK, S., 1970, *Historia de la psiquiatria*, Espaxs, Barcelona, pp. 444-445.

¹³ *Id. ibid.*, p. 444.

¹⁴ A la tercera edició del manual: *Lectures on the diseases of infancy and childhood*, 1854, inclou un capítol de psiquiatria infantil. Vegeu HUNTER-MACALPINE, pp. 1021-1024.

¹⁵ Vegeu *Index des thèses parues en France du début du XVIIIème siècle à 1934*, Lab. Spécia Série *Confrontations Psychiatriques. Documents*, 1985. Hi ha un recull de 3547 tesis, amb índexs acurats que permeten una consulta útil. És un document valuós com a font d'informació.

¹⁶ FILIBILIU, *op. cit.*

¹⁷ EMMINGHAUS, H., 1887, *Die psychischen Storungen des Kindesalters*, Laupp, Tubingen.

¹⁸ MOREAU DE TOURS, P., 1894, *La folie chez les enfants et chez l'adolescent*, Tolosa.

¹⁹ GAUBERT, A., 1894, *Étude sur les formes de la folie chez l'enfant et chez l'adolescent*, Tolosa.

²⁰ IRELAND, W.W., 1898, *The mental affections of children*, Blakiston, Filadèlfia.

²¹ MANHEIMER, M., 1899, *Les troubles mentaux de l'enfance*, Soc. Ed. Sci, París.

LA DIFERENCIACIÓ DELS ASILS PER A INFANTS RETARDATS

En l'últim període del segle XVIII ja es troba un interès institucional, encara que limitat a alguna tasca ben concreta, en el camp de la psicopatologia infantil. És la recuperació dels trastorns més evidents del llenguatge: el cas dels sords-muts de naixement. Hi ha institucions, en més d'un país, i hi trobem, a més, continuïtat. Vol dir que és un tema madur, si més no al nivell del seu temps.

A la primera meitat del segle XIX en madura un altre, el de les institucions, més per a recollida que per a instrucció, dels nens retardats: en aquest cas només dels profunds. Aquí arriba també el corrent que aporta una renovació, una alenada nova, a tota la psiquiatria. L'empenya de Pinel, de Chiaruggi, de Griesinger, dels Tuke, entre altres de menys coneguts, fa variar-ne el concepte. Els manicomis no han de ser «dipòsits de bojos», sinó institucions on se'ls tracti, en la mesura que es pugui, com a malalts. Els aspectes, diríem, socials de l'assistència psiquiàtrica passen a un primer pla. Encara que els coneixements científics són insuficients i l'eficàcia de la terapèutica és molt petita, alguns metges capdavanters ja tenen les idees clares. I això passa també pel que fa als infants. La primera meitat del segle XIX veurà sobretot el desenvolupament d'institucions per al tractament de nens retardats, o la independització dels pavellons infantils dels destinats als adults. Potser l'empenya més coneguda en aquest camp és la francesa, influïda per les idees inicials de Pinel i el mestratge d'Esquirol.

Cronològicament la primera aportació enllaça amb l'interès pels nens salvatges. L'any 1799 fou trobat en el centre de França un nen del qual havien tingut cura uns llops. Se li posà el nom de Víctor i és conegut com *l'enfant sauvage de l'Aveyron*. Devia tenir uns onze anys. El fet és que fou recollit i s'encomanà de donar-li una instrucció específica. Thierry Gineste²² ha parlat d'ell com de «l'últim nen llop, el primer nen boig», potser de manera una mica esquemàtica. La seva assistència fou encarregada a un metge aleshores molt jove, deixeble de Pinel. Es tractava de Jean Itard (1774-1838)²³, nascut a la regió dels Alps. Tot i que

²² GINESTE, T., 1801, *Victor de l'Aveyron, dernier enfant sauvage, premier enfant fou*, Goujon, París.

²³ ITARD, J.M.G., 1807, *De l'éducation d'un homme sauvage ou des développements physiques et moraux du jeune sauvage de l'Aveyron*, Goujon, París.

era cirurgia, deixeble de Larrey i que va presentar una tesi el 1803 sobre patologia respiratòria, s'enfocà també en un altre sentit. Amic de l'abat Sicard —que havia substituït l'Epée, al llavors Institut Nacional de sords-muts—, l'any 1800 li van donar una plaça de metge en aquesta institució. Per aquesta raó se li encarregà el tractament de Víctor, el nen de l'Aveyron. Va publicar dues memòries sobre aquest cas²⁴. Són, com diu Gineste, «la relació més detallada que ens ha arribat d'un tractament moral, segons l'esperit mèdico-filosòfic de Pinel, del qual Itard és aleshores, junt amb Esquirol, un alumne entusiasta»²⁵.

L'esforç va durar uns quatre anys i Víctor va millorar molt poc. Itard se'n desenganyà. Però continuà com a metge de la Institució, tenint cura dels sords-muts. Hi treballà també com a metge general i va publicar algunes obres de temes diversos. Va anotar, junt amb Esquirol, la traducció francesa del llibre de Hoffbauer, «Médecine légale relative aux aliénés et aux sourds-muets» (1828). El mateix any 1828 va descriure una forma de «mutisme produït per lesió de les funcions intel·lectuals»²⁶.

En els últims temps de la seva vida va tenir una influència personal sobre E. Seguin.

Existia ja la Institució Nacional de sords-muts, a París, al carrer de Saint-Jacques. Ara, en pocs anys se separaran, i tindran en certa manera una vida pròpia: els serveis o departaments per a infants d'institucions que tenien tot tipus de malalts mentals. Serà una primera independització de fet. Això passarà a la Salpêtrière i a Bicêtre.

En una primera etapa, cronològica i generacional, cal recordar l'esforç i l'obra de tres metges, tots ells coneguts i amics entre ells, Jean-Pierre Falret, Félix Voissin i Guillaume Ferrus.

Jean-Pierre Falret visqué entre els anys 1794 i 1870²⁷. Era d'origen occità, estudià a Cahors i medicina a Montpeller. Però aviat anà a

²⁴ ITARD, J.M.G., 1807, *Rapport fait à S.E. le Ministre de l'Intérieur sur les nombreux développements de l'état actuel du sauvage de l'Aveyron*, Goujon, Paris. Prèviament hi havia una comunicació sobre el cas, arran de la seva trobada: BONNATERRE, Pierre-Joseph, 1800, *Notice historique sur le sauvage de l'Aveyron et sur quelques autres individus qu'on a trouvés dans les forêts à différentes époques*, 1800, Vve. Pancoucke, Paris.

²⁵ T. Gineste dins POSTEL, J. i QUETEL, C., 1983, *Nouvelle histoire de la Psychiatrie*, Tolosa, p. 649.

²⁶ GINESTE, T., *op. cit.*, p. 649.

²⁷ Sobre FALRET v. SEMELAINNE, R., *op. cit. II.*, 100-116. Vegeu també POSTEL, J. i QUETEL, C., pp. 622-623.

París, el gran pol d'atracció. L'any 1821 és nomenat cap de la secció d'idiotes de la Salpêtrière i funda de seguida una escola per als nens que té ingressats. És de fet una primera temptativa per a agrupar els nens retardats. Durant gairebé vint anys, fins al 1840, dirigeix aquest servei. Gineste ha valorat l'evolució del seu pensament en aquest llarg període. Una primera etapa, fins al 1830, està marcada pel predomini de les concepcions anatòmico-clíniques. Més tard, «busca en el camp de la fisiologia la manera de suplir les deficiències de l'anatomia patològica». Valora l'evolució de la malaltia i així arriba a descobrir i a descriure la *locura circular*, nom que donà a la psicosi maníaco-depressiva. El 1841 va passar a un servei d'adults.

Félix Voisin (1794-1872) fou alumne d'Esquirol i amic personal de Falret, amb el qual va fundar un sanatori privat, el de Vanves. Va crear una escola ortofrènica. L'any 1833 se li va encarregar d'organitzar una secció de nens «idiotes i epilèptics» a l'Hospital d'Incurables del carrer de Sèvres. El servei, els nens i els que hi havia a l'escola ortofrènica esmentada foren traslladats, el 1836, a Bicêtre. Allà va treballar durant vint-i-cinc anys, fins al 1865. Cal considerar-lo com un dels primers psiquiatres que han intentat de manera ben concreta el desenvolupament de les facultats intel·lectuals disminuïdes. Entre els seus nombrosos escrits, pel que fa al nostre tema, cal esmentar *Applications de la physiologie du cerveau à l'étude des enfants qui nécessitent une éducation spéciale* (1830)²⁸, *De l'idiotie chez les enfants*²⁹ i *Classification et traitement de l'idiotie* (1843)³⁰.

El tercer del grup era Guillaume Ferrus, nascut prop de Briançon (1784-1861). De vida difícil, metge militar, el 1826 entra a Bicêtre, on l'any 1828 va crear una escola per als nens «idiotes». Tenia una gran preocupació humanitària. Els tres van intentar, en la mesura de les seves possibilitats, en una acció que diríem gairebé conjunta, si més no coincident, millorar la instrucció dels deficients. Fou un pas molt important en el progrés de l'atenció mèdica als nens malalts mentals³¹. L'obra de

²⁸ VOISIN, F., 1830, *Applications de la physiologie du cerveau à l'étude des enfants qui nécessitent une éducation spéciale*, París. Vegeu SEMELAIGNE, R., *op. cit.* I, pp. 180-184.

²⁹ VOISIN, F., 1843, *De l'idiotie chez les enfants*, París.

³⁰ VOISIN, F., *Classification et traitement de l'idiotie*, cit. Postel-Quefel, pp. 728-729.

³¹ FERRUS, G., *op. cit.*, p. 505. Fou l'autor d'un llibre, *Des aliénés*, que es venia en benefici dels pobres.

Ferrus fou extensa en el camp que avui en diríem de la psiquiatria social.

A mesura que progressa la centúria, altres aspectes passaran a tenir més interès, però el tema de l'assistència, de les institucions per a nens retardats —i sovint s'hi sumen els epilèptics— encara té una importància relativa. Considerarem, de manera ràpida, alguns dels noms que encara cal recordar. Cal dir també que la majoria d'ells, a França, que és on aquest corrent és més important, tenen una activitat molt marcada d'orientació cap a l'esquerra radical.

Louis Delasiauve (1804-1893) era originari de la Normandia. Ingressà a Bicêtre el 1843 i el 1851 es féu càrrec de la direcció de la secció de nens epilèptics i retardats. Va estar-hi deu anys i després passà a la secció d'adults de la Salpêtrière. L'any 1854 va publicar dos llibres: *Traité de l'épilepsie* i *Principes qui doivent présider à l'éducation des idiots*. També és autor d'algun altre treball que esmentarem després. La seva preocupació més important fou la de l'educació dels retardats. Acceptava que sovint algunes facultats estaven menys afectades que altres, o àdhuc estaven intactes. I així considerava l'existència d'idiòcies parcials³².

Fou col·laborador seu Hippolyte Vallée (1816-1885), normand com Delasiauve. Va entrar com a *surveillant* a Bicêtre el 1841. Més tard substitueix Séguin en les seves tasques. De fet se li assigna la feina d'«instructor de nens idiots», que farà gairebé durant vint anys. Al cap de poc temps, havia muntat també la mateixa activitat de manera privada a Gentilly. D'allí en sortirà un centre important. El 1870 va deixar-ho tot, i creà la fundació del seu nom; la institució privada continuava. No era metge i no va publicar res³³.

Un personatge d'una gran influència en la història de la psiquiatria infantil és Édouard Séguin (1812-1880), d'origen borgonyó. Molt jove fou potser, políticament, el més radical del seu grup. L'any 1837 se li va encomanar, sota la direcció d'Itard —i el control llunyà d'Esquirol— la instrucció d'un nen retardat. Es dedicà, doncs, a la recuperació d'idiotes. Més tard es féu metge. També treballà privadament durant poc de temps. Participà en la revolució de 1848, i el 1850, ja metge, emigrà als

³² Vegeu POSTEL-QUETEL, *op. cit.*, pp. 506 i 515. Vegeu també SEMELAIGNE, R., *op. cit. I*, pp. 302-321. L'any 1852 Delasiauve publica un treball sobre la mania infantil, a *Gazette des Hôpitaux*, núm. 115, que és poc conegut, 1852.

³³ Vegeu POSTEL-QUETEL, *op. cit.*, pp. 508-509 i 726-727.

Estats Units. Exercí en diversos Estats i té una importància considerable en el desenvolupament de la psiquiatria infantil americana. Participà en la creació d'escoles especials, sobretot, inicialment, la de Harvey B. Wilbur a Siracusa (Nova York) el 1854. Des del 1863 exercí a Nova York, on poc abans de la seva mort va fundar la *Seguin physiological school for feeble minded children*. La seva obra ha estat bastant estudiada. Les bases teòriques ja es troben en el seu treball de París, *Traitement moral, hygiène et education des idiots...* (1846). Va tenir una visió molt personalista del retardat mental. S'ha dit que les seves tècniques van influir clarament en les idees de Maria Montessori³⁴.

L'últim personatge d'aquesta sèrie és Désiré Bourneville (1840-1909), també normand i potser l'últim deixeble de Delasiauve. Membre del servei de Bicêtre, el 1879 va organitzar-hi novament el servei de nens «epilèptics i idiotes». També va dirigir, com a metge, la fundació Vallée a Gentilly. Va dedicar-se sobretot a la visió social del retard mental, l'organització de colònies amb nens retardats³⁵.

En d'altres països també trobem establiments per a l'ensenyament dels nens retardats. Cap a la meitat del segle s'incrementà la creació d'aquest tipus de centres. De manera resumida, podem recordar aquí el centre que fundà John Conolly a Bath, Anglaterra; el de C.M. Seagert, a Berlín, o el de J. Guggenbuhl, a Abendberg, Suïssa.

Als Estats Units una de les primeres escoles fou la que creà a l'estat de Massachussets Samuel Ridley Howe³⁶.

Més tard, ja cap a la fi de segle, als Estats Units hi hagué un impuls fort en aquest sentit. Cal recordar l'activitat de Walter Fernald, que desenvolupà mètodes d'ajuda als retardats, i va fundar una associació per a estudiar els mètodes per al tractament d'aquests. L'any 1895 es va crear, a la Universitat de Pensilvània, la primera clínica psicològica que intentava tractar nens subnormals d'acord amb els nous sistemes educatius. El seu impulsor fou Lightner Witmer, l'any 1895³⁷.

Això ens porta a enllaçar amb alguns fets de períodes posteriors i a començar a valorar l'orientació psicològica, que va ocupant, lentament, el seu lloc, al costat de les orientacions mèdica i pedagògica.

³⁴ MARTIN, J., *Une biographie française (1812-1850) d'Onésime Edouard Seguin (29 janvier 1812 - 28 octobre 1880), premier thérapeute des enfants arriérés, d'après ses écrits et les documents historiques*, Thèse de médecine, Saint-Antoine, Paris 1981.

³⁵ Vegeu POSTEL-QUETEL, *op. cit.*, 591-592.

³⁶ ALEXANDER, F. i SELESNICK, S.T., *op. cit.*, p. 448.

³⁷ *Id.*, *ibid.*, p. 448.

PROGRESSIÓ DEL CONTINGUT CIENTÍFIC

Lentament es van anar sumant aportacions que enriqueien el contingut científic. Són relativament espaiades, la qual cosa fa que la influència entre elles sigui mínima o gairebé nul·la. Sols de manera lenta el seu pes s'anirà sumant. I no serà de fet fins les dues últimes dècades del segle XIX quan hi haurà material suficient i prou seguit per poder considerar que ja es configura un contingut científic propi, que hi ha de fet una psiquiatria infantil que inicia la seva viabilitat, i, això, per diverses raons.

Valorem ara el contingut de les aportacions dels primers vuitanta anys del segle. També hem de dir que els estudis fets fins ara són més aviat escassos i moltes fonts no han estat estudiades, i, per tant, en tenim poques dades. El material espars no ha estat sistematitzat i la informació que tenim sobre el desenvolupament als diversos països és prou irregular perquè considerem que encara no estem en condicions de donar-ne una visió global suficientment arrodonida. Aquí hem recollit les dades que hem anat trobant, però el camp exigeix encara una recerca de base, en diferents focus culturals i geogràfics, que caldrà fer. El que presentem és l'estat dels coneixements que ens han arribat fins ara³⁸.

Un dels temes que interessaven més, o sobre els quals es treballava més, era el de l'epilèpsia, que sovint s'associava, des del punt de vista institucional, amb els infants retardats. Hi hagueren serveis en què es reunien amb les dues denominacions. L'any 1803, Alex L.M. Lullier va presentar a París una tesi sobre el tema, «Propositions médicales sur l'épilepsie considérée chez les enfants jusqu'à l'époque de la puberté»³⁹.

En un text que, de fet, és més aviat de psiquiatria social, un metge americà, Amariah Brigham (1798-1849), graduat a Nova York i que exercí alguns anys a l'asil estatal d'Utica, Nova York, va publicar el 1832 un text: *Remarks on the influence of mental cultivation upon health*. Hi considera els factors socials com a generadors de patologia mental. Cita a Esquirol i Pinel. Esmenta els factors externs com a causa de patologia: de la gelosia a la por a uns pares massa severs, des d'estats d'excitació a un desenvolupament inadequat de les facultats mentals⁴⁰.

— Benjamin Rush (1745-1813) fou una de les grans personalitats de

³⁸ Vegeu nota núm. 15.

³⁹ És impresa amb la referència al calendari republicà aleshores, i ja per poc temps, vigent; 4 Thermidor an XI.

⁴⁰ Vegeu HUNTER, R. i MACALPINE, I., *op. cit.*, pp. 821-825.

la medicina americana del seu temps i un dels qui va signar la declaració d'independència. S'havia graduat a Edimburg. L'any 1812 va publicar a Filadèlfia un text important: *Medical inquiries and observations upon the diseases of the mind*. El llibre va arribar a una cinquena edició el 1835. Hi ha algunes referències als nens. Aquí en volem recollir algunes pel que fa a factors hereditaris com a causa que predisposa a la malaltia mental, així, els fills de pares amb patologia d'aquest tipus, o l'increment de la predisposició en fills de pares grans. En aquest sentit ja recull observacions prèvies, àdhuc de Robert Burton⁴¹. Accepta que hi ha més risc fins i tot en el cas que un dels progenitors hagi estat afectat d'histèria o de mal de cap freqüent.

— L'obra d'Esquirol és molt extensa i tingué una influència decisiva en la medicina francesa. Algunes vegades tracta de temes relacionats amb la infància; ja n'hem esmentat algun. També cal remarcar la seva influència, per mitjà dels seus deixebles i el seu servei de la Salpêtrière. Falret, per exemple, esmentat abans, el succeí en un dels càrrecs directius en aquella institució. Havia nascut a Tolosa, el 1772, i morí a París el 1840. La seva obra escrita fou també considerable. Ara volem recordar com en els dos volums del text *Des maladies mentales considérées sous les rapports médical, hygiénique et médico-légal* (1838), recull en part de publicacions anteriors, ja diferencia el nen subnormal del nen psicòtic, i descriu també alguns casos interessants de nens amb tendències homicides⁴². Considera que la patologia mental infantil no comença gaire aviat. Com ens recorda Semelaige: «El nen sembla protegit de la bogeria. És només cap a la pubertat quan es comencen a veure alguns alienats...»⁴³.

— Ja hem esmentat abans dos treballs de Félix Voisin sobre l'idiòcia en els nens (1843) i l'educació especial (1830). Recordem encara un estudi sobre *Considérations sur l'amour maternel et sur l'infanticide*, que va presentar a l'Acadèmia de Medicina de París, l'any 1838⁴⁴.

— L'any 1843, J.E. Belhomme va publicar un treball sobre el tema candent aleshores, l'educació dels retardats, dels idiots: *Essai sur l'idiotie, propositions sur l'éducation des idiots, mise en rapport avec leur degré d'intelligence*.

⁴¹ *Id. ibid.*, pp. 662-670.

⁴² Vegeu ALEXANDER, F. i SELESNICK, S.T., *op. cit.*, p. 445.

⁴³ Vegeu SEMELAIGNE, R., *op. cit.*, p. 129.

⁴⁴ Sessió del 3 de maig de 1838. SEMELAIGNE, R., *op. cit.*, I pp. 180-184.

— Delasiauve, que ja he esmentat perquè va escriure i treballar molt en educació de deficients, és autor d'un treball sobre la mania infantil: *Forme maniaque spéciale chez les enfants*, que va publicar l'any 1855⁴⁵.

— Wilhelm Griesinger (1817-1868) fou un dels grans psiquiatres alemanys. Nascut a Stuttgart, de vida professional intensa, fou professor a Tübingen, Zuric i Berlín. La seva obra bàsica és *Die Pathologie und Therapie der psychischen Krankheiten*, publicada el 1845, quan tenia vint-i-vuit anys; la seva experiència principal havia estat com a assistent al manicomi de Winnenthal, i a Tübingen. Després el llibre va tenir una gran difusió i noves edicions⁴⁶. Griesinger dedica una petita part de l'obra als problemes psiquiàtrics dels nens⁴⁷. Els classifica de manera no gaire diferent de com ordena els de l'adult. Accepta l'existència de factors coadjuvants, tant de tipus hereditari com psicològic. I és interessant com remarca que en els nens pot haver-hi, de la mateixa manera que en els grans, la mania i la malenconia.

— En un altre context cultural, el de llengua anglesa, Henry Maudsley (1835-1918) fa el mateix que Griesinger, dedica una petita part d'un text ampli de psiquiatria a tractar dels temes de la patologia mental infantil. L'obra data de 1867, *Physiology and Pathology of the Mind*. Hi parla de la bogeria de l'edat jove⁴⁸.

La seva experiència inicial fou com a resident en un manicomi de Manchester. El llibre el va publicar quan tenia trenta-dos anys. Després fou metge de gran anomenada a Londres, professor de Medicina Legal i va crear una fundació per a l'estudi de les neurosis de guerra, que és avui el Maudsley Hospital.

— Claude Stéphen Le Paulmier també va publicar una tesi sobre la mania, a París l'any 1856, amb el títol *Des affections mentales chez les enfants et en particulier de la manie* ⁴⁹.

— Un altre tema que preocupava bastant aleshores, com veurem més extensament, és el del tractament de trastorns de conducta d'alguns nens, que vorejaven la delinqüència. L'educació coercitiva, o correccional, estava molt introduïda. Ara hem de recordar un treball de Gustave Darin: *Éducation correctionnelle du système cellulaire appliqué aux en-*

⁴⁵ Publicat a *An. méd. psicol. I*, 1855, p. 527.

⁴⁶ Vegeu POSTEL-QUETEL, *op. cit.*, pp. 641-642.

⁴⁷ Vegeu ALEXANDER, F. i SELESNICK, S.T., *op. cit.*, p. 445.

⁴⁸ Vegeu POSTEL-QUETEL, *op. cit.*, p. 675.

⁴⁹ Vegeu «Index généraux des thèses...», nota 15, núm. 2167.

fants; observations de jeunes détenus de La Roquette venus à Bicêtre en état de follie, d'idiotie ou d'épilepsie (París, 1863)⁵⁰.

— Com hem vist, en aquest període, més d'una vegada un autor d'un text d'abast general dedica algun capítol de manera específica a la psiquiatria infantil. Deixant a banda les referències d'Esquirol, hem considerat, en aquest sentit, les aportacions de Griesinger i de Maudsley, des del punt de vista de la psiquiatria en llengua alemanya i en llengua anglesa. Algunes aportacions, però, poden venir també d'un altre camp, el de la pediatria. Aquest és el cas de l'obra de Charles West (1816-1898). Aquest era un pediatre anglès, format a Berlín i que exercí a Londres. Va publicar *Lectures on the diseases of infancy and childhood*, l'any 1848. A l'edició de 1854, que era la tercera, hi afegí un capítol del llibre *Lecture on Disorders of the Mind in Childhood* (HunterMacalpine, 1021-1024)⁵¹. Fou un llibre important, que va arribar, en vida de l'autor, a la setena edició.

Ja cap a la meitat del segle passat, West valora l'aspecte evolutiu en psiquiatria infantil. El podríem considerar un pioner del que avui se'n diu psicopatologia evolutiva. Insisteix en el fet que els nens, des de petits, poden presentar alteracions psíquiques i no únicament deficiències mentals. Descriu casos de nens amb patologia psicossomàtica i conducta anorèxica, i aconsella com a terapèutica de separar aquests infants dels seus pares. West es refereix també a casos de trastorns de llenguatge en nens, erròniament considerats com a deficients mentals.

CAP A UNA PRIMERA CONSOLIDACIÓ

Quan s'arriba a la penúltima dècada del segle XIX, ara fa just cent anys, detectem una modificació important en els continguts del que es publica. Ara ja tenen una volada diferent, que ens permet de parlar d'un primer període de plenitud. Recapitulant una mica, recordem que fins ara hem vist, o bé l'interès per temes ben concrets —el més important el retard mental, també l'epilèpsia, més esvaïts els altres—; o bé, progressant, la publicació d'apartats específics dintre de textos d'intenció més general. I així hem recordat els de Griesinger, Maudsley i West.

En el període a què arribem ara hi ha dos fets que el defineixen. El

⁵⁰ *Ibid.*, núm. 954.

⁵¹ Vegeu HUNTER, R. i MACALPINE, I., *op. cit.*, pp. 1021-1024.

primer és un increment molt notable en el nombre de publicacions. El fet és ben evident ja en l'anàlisi de les tesis franceses dedicades a aquests temes. En els primers vuitanta anys del segle en trobem cinc, (una de les quals és la de Gromier, de 1872: *Essai sur l'imbécillité et la folie simulée par l'imbécile*, París 1872)⁵².

Junt amb aquest increment hi trobem una diversificació, encara no excessiva, del contingut. Aquest és un altre tret diferencial del període, que ens marca un progrés.

El tercer punt, i potser el més important, és que ara trobem, per primera vegada, i no pas un de sol, textos que es dediquen íntegrament a la totalitat de l'especialitat. Trobem ara els primers textos específics de psiquiatria infantil sencera. Tenim, doncs, una consolidació real de l'especialitat. Analitzem, si més no breument, cadascun d'aquests punts:

L'increment de la producció. L'hem centrat en l'increment, podríem dir-ne espectacular, de les tesis que es presenten sobre aquests temes. En el cas de les franceses, que és el que hem analitzat, les conclusions són clares: increment del nombre, diversificació de la temàtica.

Si hi ha un tema que predomina sobre els altres en aquestes dues dècades (1880-1900), és el de la histèria. La influència de Jean-Martin Charcot (1825-1893) fou aquí decisiva. La seva obra a la Salpêtrière tingué ressò en tot el món mèdic del seu temps.

Les primeres tesis que trobem són de l'any 1880, on se'n presenten tres a França sobre els temes que ara ens ocupen. Una és la de H. Paris que tracta el mateix tema central de Charcot, la histèria femenina⁵³. Paralela, tant pel tema com pel lloc de presentació, perquè la influència de Charcot era gran, és la de Georges Guiraud: *Essai sur l'hystérie précoce de développement chez les jeunes filles avant la puberté*. També fou presentada a París.

Les aportacions següents, totes també presentades a la facultat de París, són les de Léon Cazaubon (1884)⁵⁴; Paul Peugniez (1885)⁵⁵; Hélène Goldspiegel (1888)⁵⁶, una de les primeres dones que fan el doctorat en

⁵² Una, és la tesi de Frantz Gromier, de 1872; *Essai sur l'imbécillité et la folie simulée par l'imbécile*. Vegeu «Index généraux des thèses...», nota 15, núm. 1622.

⁵³ PARIS, H., 1880, *De l'hystérie chez les petites filles considérées dans les causes, ses caractères, son traitement*, París.

⁵⁴ CAZAUBON, Léon, 1884, *L'hystérie chez les jeunes garçons*, París.

⁵⁵ PEUGNIEZ, Paul, 1885, *De l'hystérie chez les enfants*, París.

⁵⁶ GOLDSPIEGEL, Hélène, 1888, *Contribution à l'étude de l'hystérie chez les enfants*, París.

un tema de psiquiatria a França; Jules Burnet (1891)⁵⁷, que tracta de formes molt precoces, per sota dels cinc anys; A. Bardol (1893)⁵⁸, que estudia problemes de diagnòstic diferencial; Jules Conturie (1896)⁵⁹, i Paul Isnard (1896)⁶⁰, que tracten una visió general. Cal dir que amb aquesta última —la d'Isnard— comença la sèrie de treballs doctorals dedicats a la histèria fora de l'àmbit parisenc. Han hagut de passar setze anys perquè el tema sortís de París cap a d'altres facultats franceses. Alèshores el camí ja és obert i en vénen d'altres. Cronològicament segueix la d'Edouard Warde (1897)⁶¹ i Albert Astruc (1898)⁶², ambdues a París. El mateix 1898 se'n presenten dues a Tolosa, les de Victor Bibent⁶³ i Pierre Boisse⁶⁴, les dues tractant de temes de diagnòstic. L'última de la sèrie és la d'Alfred Kaler (1899)⁶⁵, de tema general, presentada a Nancy, on havia fet escola Hippolyte Bernheim.

El tema de la histèria encara durarà una mica, però quan canvia el segle ja ha arribat al seu punt més alt. De les set que resten, tres seran de Tolosa i dues de Lille.

Els temes posteriors seran més dispersos, tot i que podem fer-ne algunes agrupacions, en tot cas molt més petites que en l'«eclosió» bibliogràfica de la histèria.

Pot ser que les que hi estiguin més relacionades, si més no amb una visió no excessivament organicista de la patologia, són les que podríem agrupar amb el concepte de neurosi, en sentit ampli. Així podem esmentar les de Louis Chataillon (1880)⁶⁶ i Louis Guinon (1894)⁶⁷ sobre neurosi

⁵⁷ BURNET, Jules, 1891, *Contribution à l'étude de l'hystérie infantile. Son existence au-dessus de l'âge de 5 ans*, París.

⁵⁸ BARDOL, A., 1893, *De l'hystérie simulatrice des maladies organiques de l'encéphale chez les enfants*, París.

⁵⁹ COUTURIER, J., 1896, *Hystérie chez les jeunes enfants*, París.

⁶⁰ ISNARD, Paul, 1896, *Manifestations de l'hystérie dans l'enfance*, Montpellier.

⁶¹ WARDE, Edouard, 1897, *Oedeme hystérique*, París.

⁶² ASTRUC, Albert, 1898, *La paralysie faciale hystérique, en particulier chez l'enfant*, París.

⁶³ BIBENT, Victor, 1898, *L'hystérie simulant les affections organiques chez l'enfant et l'adolescent*, Tolosa.

⁶⁴ BOISSEL, Pierre, 1898, *Contribution à l'étude de l'hystérie chez les enfants*, Nancy.

⁶⁵ KALER, Alfred, 1899, *Contribution à l'étude de l'hystérie chez les enfants*, Nancy.

⁶⁶ CHATAILLON, Louis, 1880, *De l'influence des fièvres éruptives sur les névroses de l'enfance*, Lyon.

⁶⁷ GUINON, Louis, 1899, *De quelques troubles urinaires de l'enfance. Névroses urinaires de l'enfance*, París.

urinària de la infància; la d'Edmond Isnarol (1894)⁶⁸ sobre neurosis traumàtiques, i la de N. Boiardjief (1899)⁶⁹, sobre neurastènia.

Entre els altres temes podem destacar tres tesis dedicades a l'estudi d'allucinacions i terrors nocturns; tres a l'epilèpsia; altres tres, molt juntes cronològicament, a un tema que tingué un gran impacte durant algun temps, la paràlisi general, àdhuc en les formes infantils i juvenils. Recordem que la sífilis era un dels grans estralls de l'època, en moltes esferes, incloses la psiquiàtrica i la pediàtrica.

La resta de temes és encara més dispersa: treballs sobre nens retardats i degenerats, l'alcoholisme, les alteracions de la instintivitat sexual, fugues, delinqüència, seqüeles de malalties encefàliques. Voldriem, però, esmentar, si més no pel simbolisme del títol, un treball de Georges Gauthier: *De la démence précoce chez les jeunes aliénés héréditaires* (París, 1883)⁷⁰.

Finalment, dos treballs globals, dues monografies sobre la totalitat de la psiquiatria infantil: les de Filibiliu i Gaubert. La primera, la de Pierre N. Filibiliu (París, 1887)⁷¹ és de fet un petit tractat, un manual, dels coneixements de l'època sobre psiquiatria infantil. És un dels primers textos i així l'haurem de comentar. El segon és una tesi d'Alexandre Gaubert: *Étude sur les formes de la follie chez l'enfant et chez l'adolescent*, presentada a Tolosa l'any 1894⁷².

Els textos. Ja hem esmentat el fet. El període es defineix perquè hi ha textos específics. D'entre els que tenim notícia cal esmentar els següents, tot i que de ben segur no són pas els únics. Però és el que ens ha arribat fins ara, el que hi hem trobat. Tres de francesos, un d'alemany, i l'altre, fet a Barcelona. Aquest és el més tardà —una mica més enllà del període estricte en sentit cronològic.

Un primer text francès, molt poc conegut —pràcticament no n'hem trobat referències—, és el ja esmentat de Pierre N. Filibiliu: *Contribution à l'étude de la follie chez les enfants* (París, 1887). Té 119 pàgines. És un llibre prou important i l'analitzarem breument.

⁶⁸ ISNAROL, Edmond, 1894, *Névroses traumatiques chez l'enfant*, Lyon.

⁶⁹ BOIARDJIEFF, Nanu, 1899, *La neurasthénie chez les enfants*, Bordeus.

⁷⁰ GAUTHIER, Georges, 1883, *De la démence précoce chez les jeunes aliénés héréditaires*, París.

⁷¹ Vegeu nota núm. 9.

⁷² GAUBERT, A.V., nota núm. 19, recollida a «Index généraux des thèses...», amb el núm. 1489.

El mateix any es publica a Alemanya el llibre de Hermann Emminghaus: *Die Psychischen Störungen des Kindesalters* (Tubingen, Laupp, 1887). Alexander⁷³ diu d'aquest text que fou una desgràcia que un dels treballs més clarividents sobre psiquiatria infantil, de la darrereria del segle XIX, tingués poca influència. Harms (esmentat per Alexander) diu que fou un dels pocs intents, fets en el seu temps, de fer una presentació global i sistematitzada de la psiquiatria infantil. Mantenia que les malalties dels nens no eren comparables a les dels adults; aportava dades epidemiològiques sobre els trastorns que ell havia vist a Alemanya. Separava les psicosis entre les de causa orgànica (p.e. malalties del cervell) i les causades per factors psicològics (angoixa, por). Valorava els aspectes socials: pobresa a la llar, educació deficient, delinqüència juvenil, i remarcava que era més important en aquests casos l'ajut que el càstig. Però Alexander diu: «Desgraciadament les idees d'Emminghaus restaren ignorades; i més endavant els llibres de psiquiatria de Kraepelin i Bleuler, que van tenir una gran influència, van deixar de fer cap referència a les malalties mentals infantils com a entitats diferents». Això probablement va retardar un desenvolupament més intens de la paidopsiquiatria durant molts decennis.

L'obra de Pierre N. Filibiliu és un treball molt extens, de 119 pàgines, que mereix una anàlisi àmplia. Creiem que és un text important, tant pel que diu com per la data en què fou publicat. Tenim poques dades sobre l'autor. Ens consta que era doctor en medicina per la facultat de París. De fet aquest és el text del seu treball de doctorat⁷⁴. A la portada del seu treball es diu que fou antic extern de la clínica de parts i ginecologia, i medalla de bronze de l'assistència pública. A la introducció es manifesta deixeble de Bourneville, ja esmentat abans, «que l'ha ajudat amb els seus consells» i va posar a la seva disposició el material del seu servei de Bicêtre. Sabem doncs que és un treball gestat a Bicêtre sota el patronatge de Désiré Bourneville.

El text és una visió general de la patologia mental infantil, de la «follie chez l'enfant». Hi destaca que les malalties mentals augmenten i es troben a totes les edats de la vida, «tant a l'edat adulta com a l'edat més tendra»⁷⁵. Aquí no analitzarem l'obra —objecte d'un altre treball— sinó que en donarem només una visió breu de conjunt. Els capítols que

⁷³ ALEXANDER, F. i SELESNICK, S.T., *op. cit.*, p. 446.

⁷⁴ Recollida a «Index généraux des thèses...», amb el núm. 1366. Per error de transcripció, l'autor consta com a Filibilia.

⁷⁵ Vegeu FILIBILIU, *op. cit.*, p. 5.

conté són aquests: el primer, d'història i definició, breu, de sis pàgines. Consta més aviat com a capítol introductor. El primer gran apartat és el de l'etiologia⁷⁶, que aporta dades epidemiològiques d'interès, tant pel que fa als nens i joves ingressats als asils, com als delinqüents. Hi valora etiològicament els factors individuals, hereditaris i els morals i socials, amb algunes observacions concretes. El capítol de simptomatologia és extens, encara que poc ordenat. Hi dóna una certa importància a les dades antropològiques. Cal dir que l'antropologia, sobretot la criminal, era molt valorada aleshores. Hi ha una descripció, relativament detallada, d'alguns aspectes concrets: allucinacions, excitació maníaca, alteracions de la impulsivitat, homicidi, suïcidi, cleptomania, alteracions de la instintivitat sexual, gelosia, epilèpsia. I molt breument el que en diu bogeria histèrica i demència. Com veiem, aquí no es tracta pràcticament una visió que havia estat totalment dominant, la del retard mental. Aquesta queda fora de l'atenció de Filibiliu.

Els capítols d'evolució, diagnòstic i pronòstic són brevíssims, més ben dit, meteòrics⁷⁷. També ho és el dedicat al tractament⁷⁸. Comença textualment: «Hi ha un tractament preventiu i un tractament curatiu, que exigeixen mesures tant de tipus físic com moral». El preventiu es basa principalment en l'educació. (I, diríem, la reeducació). I diu, com a exemple: «A l'hospici de Bicêtre hi ha un servei modèlic, el del Dr. Bourneville, que reuneix tot el que de bo i millor poden aportar la medicina, la higiene i la pedagogia: escoles primàries, escoles professionals, gimnàstica, dansa, esgrima, música, passejades... I no s'obliden totes les distraccions i divertiments que són tan útils per a aquests desheretats»⁷⁹. És força evident el camí que prenen.

Pel que fa al tractament curatiu, hi dedica exactament cinc ratlles, que citarem senceres: «Antiinflamatoris: sagnies, ventoses escarificades, els derivatius administrats amb mesura ens fan un servei inapreciable. Els antispasmòdics. Els calmants. Finalment cal tenir compte d'un règim reconstituent i de la hidroteràpia».

Segueix una llarga llista de 51 observacions⁸⁰, que no són pròpies. Moltes, extretes de les notes del doctor Bourneville; les altres de la

⁷⁶ *Id. ibid.*, pp. 13-33.

⁷⁷ *Id. ibid.*, pp. 65-69.

⁷⁸ *Id. ibid.*, pp. 70-73.

⁷⁹ *Id. ibid.*, p. 72.

⁸⁰ *Id. ibid.*, pp. 73-113.

literatura i de molts autors. És un capítol relativament viu i interessant, que ens dona notícia de la realitat clínica de la psiquiatria infantil tal com la veia Filibiliu, i, diria també, Bourneville.

Finalment trobem unes conclusions formals⁸¹ i una bibliografia amb 60 citacions.

Una primera aproximació a aquesta obra ens fa pensar que es tracta d'un treball per obtenir el grau de doctor, fet per una persona a qui han deixat materials, que ha llegit bastant sobre el tema, que té una certa traça en comentar-lo; potser, però, aquest tema no és el més adequat per als seus coneixements. Però aquesta no és pas, en cap cas, la falta de Filibiliu. L'obra no sembla tenir l'ambició d'omplir cap buit. Si hi ha algun buit, si hi manca algun tractat, serà a causa d'altres circumstàncies. Potser la primera circumstància és que els que realment veien molts malalts infants també en veien de grans i, per tant, no tenien una consciència clara de la realitat de la psiquiatria infantil. En conseqüència no elaboraven aquella monografia que, des del punt de vista de la realitat clínica, ja era prou madura perquè aparegués. El seu lloc fou ocupat, substitutòriament, per altres autors que no s'hi dedicaven tant. En tot cas l'aportació de Filibiliu té un mèrit considerable, i creiem que ha de ser molt més valorada que no ho ha estat fins ara.

Un cas diferent podria haver estat el de l'obra d'Emminghaus. Sembla, pel que diu Alexander (que tampoc no l'ha vista, i que cita Harms, E., «At the Cradle of Child Psychiatry», *Am. J. of Orthopsychiatry* 1960, 30, p. 187)⁸² que fou una obra clarivent que resta ignorada.

Un altre text és el d'Alexandre Gaubert, ja esmentat⁸³. Sembla que és una tesi semblant, per la intenció, a la de Filibiliu.

Un text que ha estat esmentat amb una certa freqüència, encara que tampoc no ha estat gaire analitzat, és el de P. Moreau de Tours: *La follie chez les enfants*, publicat a París l'any 1888⁸⁴. Se cita erròniament com a primer tractat de psiquiatria de l'infant⁸⁵.

El text de Filibiliu que comentem és anterior al de Moreau de Tours.

⁸¹ *Id. ibid.*, pp. 114-115.

⁸² ALEXANDER, F. i SELESNICK, S.T., *op. cit.*, pp. 505.

⁸³ Vegeu nota 19.

⁸⁴ MOREAU DE TOURS, *La folie chez les enfants et chez l'adolescent*, cit. a la nota 18.

⁸⁵ Vegeu DUCHE, D.J. i DUGAS, M., 1986, «La psychiatrie de l'enfant hier et aujourd'hui», *Revue de psychol. appliquée*, 36, Eds. du Centre de Psychol. appliquée, París, p. 207.

En canvi, el de Manheimer, obra bastant citada, és posterior (1899)⁸⁶. Entre el de Moreau de Tours i el de Mannheimem hem trobat algun altre treball com ara el d'Ireland⁸⁷.

En entrar al segle XX trobem el primer text que coneixem de psiquiatria infantil en castellà. El seu autor és August Vidal i Perera⁸⁸, que fou catedràtic de l'escola Normal. El seu llibre és un recull de les lliçons que donava a Barcelona als alumnes de magisteri. Es tracta d'un text de 213 planes que dona una visió general del contingut de la matèria en aquells moments. És probable que la càtedra que ocupà Vidal i Perera fos la primera càtedra de psiquiatria infantil que hi hagué enlloc. Assenyallem el fet curiós que aquesta càtedra pertanyia a l'ensenyament de la pedagogia.

Des de punts de vista diferents, cal esmentar també aportacions que no han estat fetes per persones procedents del camp de la psiquiatria. Aquí, el camp ja comença a ser una mica extens, i farem només esment dels treballs que ens sembla que poden haver tingut més interès.

Potser cal recordar, en primer lloc, i per la importància de l'autor en d'altres camps, l'escrit de Charles Darwin, *A Biographical Sketch of an infant* (1876), que, com diu Alexander⁸⁹, serví d'estímul perquè es fessin treballs semblants a d'altres països. Dintre d'aquesta mateixa línia, Alexander ens recorda, encara, les aportacions de William Preyer a Alemanya, que va publicar un llibre sobre la ment del nen (Alexander l'esmenta en anglès).

William Preyer fou un fisiòleg alemany, d'origen anglès, professor de Fisiologia a Jena, autor d'una obra extensa, també en altres camps, des de les ciències naturals fins a la filosofia i a la psicologia. Va néixer prop de Manchester l'any 1841. Abans dels vint anys ja era a Alemanya, on es doctorà en filosofia el 1862 i en medicina el 1867. Ara ens importa recordar dues obres: *Die Seele des Kindes* (Leipzig, 1882) i *Beobachtungen über der geestlichen Entwicklung der Mensch in den ersten Lebensjahren*. Aquesta obra, editada moltes vegades (arribà a la 8ª edició el 1912, pòstuma), fou traduïda a diverses llengües, entre aquestes el castellà (per Martín Navarro, Madrid, 1908). La de París és del 1887. Fou

⁸⁶ MANHEIMER, *Les troubles mentaux de l'enfance*, cit. nota núm. 21. Aquest llibre també es troba citat per Duché amb el títol *Précis de psychiatrie infantile*.

⁸⁷ W.W. IRELAND a la nota núm. 20.

⁸⁸ VIDAL-PERERA, A., 1907, *Compendio de psiquiatria infantil*, Barcelona. No consta editor en el llibre.

⁸⁹ ALEXANDER, F. i SELESNICK, S.T., *op. cit.*, p. 446.

un text important en el seu temps, sobre la psicologia del nen. Hi féu una síntesi valuosa dels coneixements sobre la formació de les idees i, sobretot, del llenguatge del nen. Preyer morí a Wiesbaden l'any 1897.

Més clarament procedent del camp de la psicologia és l'aportació de James Stully, autor de *The studies in Childhood* (1895), on relaciona els jocs amb els processos mentals del nen⁹⁰. Un estudi de l'evolució i del desenvolupament del nen des de l'etapa de nadó, es troba en el text de Millicent Shinn, *Notes on the development of a child* (1893). També féu aportacions d'interès en aquest camp G. Stanley Hall (1844-1924). Fou una personalitat capdavantera i el primer de rebre un doctorat en psicologia als EUA l'any 1878. Contribuí a la fundació, tant de l'APA (1893) com de la primera revista de psicologia en anglès⁹¹. El 1891 va fundar el *Pedagogical Seminary*, publicació dedicada principalment a estudis sobre el nen. La seva obra global és prou coneguda.

Quan l'especialitat arriba al segle XX té una certa solidesa. Al llarg d'aquesta centúria trobarem les aportacions més importants, tant pel que fa al nombre com al seu interès. Tant, que àdhuc algú podria considerar que aquesta és una activitat recent, sense història. Però no és així. I la nostra aportació al desenvolupament de la psiquiatria infantil al segle XIX pretén ésser una contribució al coneixement de les riqueses del passat de la nostra especialitat.

⁹⁰ *Id. ibid.*, pp. 446-447.

⁹¹ REZK, M. i ARDILA, R., 1979, *Cien años de psicología*, Trillas, Mèxic, p. 74.